
Paslapties fenomenas vėlyvojo Heideggerio mąstyme

Augustinas Dainys

*Vilniaus universitetas,
Filosofijos istorijos ir
logikos katedra,
Didlaukio g. 47,
LT-2057 Vilnius,
el. paštas audai@takas.lt*

Aptariamas vėlyvojo Heideggerio mąstymas, kuris savęs jau nebevadina filosofija, bei iš to išplaukianti Heideggerio atlikta jo meto filosofijos ir mokslo kritika. Parodomas Heideggerio mąstymo sąsajos su viduramžių krikščioniška mistika ir jų skirtumai. Aptariami autentiški Heideggerio terminai, kuriais aprašomas paslapties fenomenas. Atskleidžiama, kad Heideggerio priartėjimas prie paslapties problematikos buvo sukeltas siekio pirmapradiškiau mąstyti klasikinės Vakarų filosofijos temas. Parodoma, kaip Heideggeris gilina Husserlio fenomenologijos projektą.

Raktažodžiai: mokslas, filosofija, būtis, proskyna, esinio švytėjimas

1. ĮVADAS

Paslapties fenomenui arba, šį terminą vartojant graikiška prasme, mistiškumui vėlyvojo Heideggerio kūryboje skirtų studijų yra mažai, nors, kita vertus, negalima ignoruoti šio vėlyvojo Heideggerio mąstymo. Bene vienintelis autorius, kuris specializuojasi šioje srityje, yra John Caputo. Jo veikalas *Heideggerio minties mistinis elementas* [1] ir buvo atspirties taškas rašant šį straipsnį. Jame Heideggeris plačiai lyginamas su krikščioniška mistine tradicija, taip pat su Zen budizmu. Visa kita kritinė literatūra, kuri šiame straipsnyje naudojama, buvo pritaikyta *ad hoc*. Iš lietuvių autorių galima paminėti Arvydą Šliogerį, kurio originaliojoje filosofinėje kūryboje galima atrasti Heideggerio temų, apimačių paslapties fenomeną, perdirbimą. Tai iliustruoja jo veikalas *Niekio vardai* [8]. Taip pat Nerijus Milerius yra rašęs apie buvimo paslaptinę Heideggerio filosofijoje [7].

2. MĄSTYMAS, KURIS NEMĄSTO

XX a. buvo būdingas išskirtinis dėmesys filosofijai. Tai laikas, kai susiformavo įvairios filosofinės srovės ir mokyklos: anglosaksiška analitinė ir kasdienės kalbos filosofija, vokiečių fenomenologinė ir hermeneutinė filosofija, prancūzų egzistencialistinė, struktūralistinė ir, kiek vėliau, poststruktūralistinė srovės. Tačiau vėlyvasis Heideggeris, stebėdamas tokį filosofinį „pakilimą“, jo nevertino pernelyg optimistiškai, greičiau pesimistiškai. Vertindamas savo filosofinį kontekstą, Heideggeris pasakė: „gali būti taip, kad žmogus iki dabar per daug veikė ir per mažai mąstė“ [4: 124]. Taigi, jo nuomone, XX a. antrosios pusės filosofijos „pakilimas“ yra daugiau veikla nei mąstymas. Tai reiškia, kad daugiau yra domimasi įvairiais dalykais, ieškoma įdomybių, bet nemąsto-

ma. Heideggeris sako, kad tas interesas, kuris rodomas filosofijai, jokių būdu nerodo pasirengimo mąstyti. Jis greičiau rodo, kad visuomenė yra ištroškusi dalykų, kurie galėtų ją linksminti. Kai atskleisti dalykai patenkina visuomenės žingeidumą, tada nuo jų nusisukama ir ieškoma naujų dalykų, kurie galėtų toliau dirginti visuomenės dėmesį. Heideggeris rašo:

Inter – esse reiškia: būti tarp daiktų, stovėti dalyko centre ir prie jo išbūti. Tačiau šiandieninis interesas vertina tik tai, kas įdomu. Jis toks, kad jau kitą akimirka gali tapti abejingu ir būti pakeistas kuo nors kitu, kas mus taip pat mažai paliečia [4: 125].

Šalia to, kad vėlyvojo Heideggerio laikas pasižymėjo polinkiu į įdomybes ir sensacijas, kurios trukdo mąstyti, nes jų nuostata dalyko atžvilgiu yra paviršutiniška, Heideggeris išskiria dar vieną priežastį, kodėl XX a. intelektualinis klimatas nutolęs nuo mąstymo. XX a. triumfavo gamtamokslis: jam pavyko išskaidyti atomą ir jis toliau triumfo žygį tęsė link geno. Tačiau, nors vėlyvojo Heideggerio laikas pasižymėjo stulbinančia mokslo pažanga, Heideggeris taip pat buvo abejingas mokslo galimybėms mąstyti. Anot jo, mokslas nemąsto (die Wissenschaft nicht denkt) [4: 127]. Šį mokslo vertinimą galima paaiškinti tuo, kad mokslas siekia reprezentuoti tikrovę, todėl mąsto tikrovės reprezentaciją ar modelį, o ne pačią tikrovę. Todėl, siekiant mąstyti tikrovę, reikia išeiti anapus reprezentacinio mąstymo, o kartu ir anapus mokslo. Tai ir siekia daryti Heideggeris.

3. HEIDEGGERIO AUTENTIŠKO MĄSTYMO PAIEŠKOS

Iškyla daug sunkumų, kai norima apibūdinti vėlyvojo Heideggerio mąstymą. Jis jau savęs nebevadina filosofija, nes save lokalizuoja ties filosofijos pabai-

gos epocha ir save suvokia kaip filosofijos užbaigėją. Tačiau Heideggerio mąstymas save laiko ir filosofijos paveldėtoju, kuris gilina tas pačias Vakarų filosofijos intencijas, tačiau siekia mąstyti pirmapradiškiau už filosofiją. Vėlyvojo Heideggerio mąstymo bruožas yra pirmapradiškesnio mąstymo pastanga ir paieška nei Vakarų filosofinė tradicija. Taigi iškyla uždavinys aptarti vėlyvojo Heideggerio mąstymo pirmapradiškumą. Jeigu vėlyvojo Heideggerio mąstymas savęs nebevadina filosofija, kam tada jį galima pri skirti?

Heideggeris, atrodytu, davė pakankamai pagrindo jo mąstymą vadinti poetiniu, nes pats vėlyvuojų savo kūrybos laikotarpiu mąstė poetinėmis metaforomis ir ištarmėmis. Tačiau neatrodo, kad jo mąstymo išskirtinumas – tai tik jo metaforiškumas ir įsiklausymas į poetinius tekstus, nes jo mąstymas išplaukia iš būties patyrimo. Vokiečių mąstytojas kelia uždavinį mąstyti būtį, ir tie pavidalai, kuriuos įgauna jo mąstymas, kyla iš šio uždavinio. Todėl vėlyvojo Heideggerio mąstymo metaforiškumas nėra savitiksliis, bet jis skirtas tikslui – būties mąstymui. Poeziją ir apskritai visą meną Heideggeris supranta kaip tikrovės švytėjimo išsakymo priemonę. Mene ir poezijoje jam svarbus tikrovės švytėjimas, kai menas yra jo perteikėjas. Taip pat galima teigti, jog jis mano, kad poetinė ištarmė yra tinkamesnė apmąstyti būties prasmei ir tikrovės švytėjimui nei, tarkime, gamtamokslinis teiginys ar matematinė formulė. Taigi jei vėlyvojo Heideggerio mąstymo poetiškumas nėra savitiksliis, tai jo mąstymą pavadinti poetiniu nėra jį apmąstyti esmingai. Kaip galima vėlyvojo Heideggerio mąstymą pamąstyti esmingiau nei vien poetinis mąstymas? Kam dar, be menininkų, rūpi tikrovės švytėjimas? Poetai nebuvo vieninteliai Heideggerio mąstymo palydovai. Jo palydovai buvo ir mistikai. Tai ir Augustinas, kurio *Išpažinimų* dešimtąją knygą komentavo ir interpretavo savo kursuose ankstyvasis Heideggeris, dar tik pradėdamas rašyti *Būtį ir laiką*, tai ir Mokytojas Eckhartas, kurio Niekio samprata yra artima Heideggerio Niekio sampratai, išsakytoje paskatoje *Kas yra metafizika?*, tai ir Angelas Silezijus, kurio eilutes apie rožę vėlyvasis Heideggeris interpretavo paskaitų kurse *Teiginys apie pagrindą*. Matyti, kad vėlyvojo Heideggerio mąstymas savo struktūros (Niekio patyrimas, proskyna ir esinio švytėjimas joje) ir kai kurių kategorijų (atsižadėjimas, leidimas būti) požiūriu yra artimas mistikų mąstymui. Todėl, mano manymu, keldamas uždavinį pirmapradiškai mąstyti būtį, Heideggeris priartėjo prie mistinio patyrimo, kuris išreiškia susidūrimą su paslapties fenomenu. Tikrovės švytėjimo patyrimas yra tai, ko siekia mistika, o poezija ir menas, bent jau taip, kaip juos supranta Heideggeris, siekia tai išsakyti. Todėl, mano tvirtinimu, vėlyvojo Heideggerio mąsty-

mo poetiškumas yra jo paviršius, o mistiškumas – jo gelmė. Mistinis būties patyrimas ir jį išsakanti poetinė kalba yra vėlyvojo Heideggerio mąstymo charakteristikos. Mąstymo pirmapradiškumą poetinės formos atžvilgiu yra nusakęs pats Heideggeris: „mąstymas yra prapoezija (Urdichtung), kuri yra pirmesnė už bet kokią poetinę kūrybą, kaip ir pirmesnė bet kokiam meno poetiškumui“ [3: 324]. Taigi mąstymas yra prapoezija. Mąstymas yra pirmenis už poeziją, nors su ja susijęs. Mąstymo pirmumas poezijos atžvilgiu reiškiasi tuo, kad mąstymas sako būties tiesą. Būties tiesos sakymui Heideggerio mąstymas panaudoja poetinę formą, tačiau ji nėra savitiksliė, o tik skirta išreikšti būties tiesai. Būtis yra paslaptis, prie kurios priartėja mąstymas. Toliau darbe plačiau aptarsime paslapties fenomeną vėlyvojo Heideggerio mąstyme. Paslapties fenomenas nurodo į mistiškumą, nes būtent taip jis apibrėžiamas Vakarų tradicijoje. Kaip pamatysime vėliau, Heideggerio mistika, nors struktūros požiūriu analogiška viduramžių krikščioniškai mistikai, tačiau yra mistika be Dievo. Heideggeriui Dievo sąvoką pakeičia būties sąvoka.

4. HEIDEGGERIS IR MISTIŠKUMO PROBLEMA

Kokia prasme galima kalbėti apie Heideggerio mistiškumą? Vėlyvojo Heideggerio mąstymo mistiškumo nutylėjimas ir ignoravimas būtų neobjektyvus požiūris į jo vėlyvąjį mąstymą. Ką mistika Heideggerio mąstyme bendra turi su viduramžišku krikščionišku misticizmu? Į šį klausimą mums būtina atsakyti, nes kitaip bus sunku apibrėžti Heideggerio mąstymą.

Ką sako jau atlikti tyrinėjimai? John D. Caputo veikale *Heideggerio minties mistinis elementas* abejoja, ar galima kalbėti apie „Heideggerio misticizmą“ plačiąja prasme, bet neabejoja, kad galima kalbėti apie „mistinį elementą Heideggerio“ mąstyme. Kodėl negalima kalbėti apie „Heideggerio misticizmą“, jis nurodo šešias priežastis, Heideggerio mąstymą lygindamas su viduramžišku krikščionišku misticizmu [1: 224–238]:

1) Heideggerio mąstymas įgyvendina lingvistinį posūkį. Todėl jo mąstymui nebūdinga krikščioniškam misticizmui būdinga opozicija tarp pirminio, dieviško, amžinojo, tyliojo žodžio (*verbum, Wort*) ir žmogiškojo žodžio, kuris išreiškia dievišką žodį. Heideggeris atranda žmogišką šnekamąją kalbą ir nori į ją įsiklausyti, kad išgirstų būties prasmę.

2) Heideggerio būties patyrimas vyksta *laike* ir yra *istorinis*. Tuo tarpu tradiciniai Vakarų mistikai pabrėžia, kad Dievas yra amžinas, jam nebūdinga kaita, įvairovė ir skaičius. Taigi Heideggerio mąstymo reikalas (*Sache*) yra ne amžinybė, kaip tai yra tradiciniams Vakarų mistikams, bet laikas.

3) Tradiciniai Vakarų mistikai mąsto skirtingai tarp nekintančios, amžinos, viršuslinės sferos ir kintančios laikinės sferos kategorijomis.

4) Heideggeris siekia mąstyti pirminį „tai“, kuris pagimdo misticizmą (augustinizmą) ir metafiziką (aristotelizmą).

5) Heideggerio būties mąstymas yra poetiškas. Būtį, anot Heideggerio, galima suprasti klausantis poetų ištarmių. Todėl Caputo mano, kad kai Heideggerio mąstymas traktuojamas kaip mistinis, jis yra traktuojamas klaidingai.

6) Paskutinė priežastis, kodėl Heideggerio mąstymas negali būti laikomas mistiniu, anot Caputo, yra tai, kad Heideggeris išvalė savo mąstymą nuo etinės ir moralinės dimensijos. Kitaip nei Eckhartas ir daug kitų mistikų, Heideggeris nekviečia moraliniam atsinaujinimui.

Sutinkant su Caputo, kad, užuot kalbėję apie „Heideggerio misticizmą“, turime kalbėti apie „mistinį elementą“ Heideggerio mąstyme, vis dėlto manau, kad „mistinis elementas“ yra tai, kas teikia raktą į vėlyvojo Heideggerio mąstymą.

Iš tiesų Heideggerio mąstymui būdingas lingvistinis ir temporalinis posūkis ir tuo Heideggeris skiriasi nuo viduramžiškos krikščioniškos mistikos. Todėl aš sutinku su pirma ir antra Caputo pastaba.

Tačiau aš manau, kad trečia pastaba neleidžia nubrėžti disanalogijos tarp Heideggerio ir viduramžių mistikų, bet leidžia nubrėžti būtent analogiją. Caputo neatkreipia dėmesio į tai, kad Heideggeris tvirtina, jog būtis nėra esinys ir negali būti suvokiama kaip esinys. Vakarų mąstymas, anot Heideggerio, užmiršo būtį, kai ją pradėjo mąstyti kaip esinį. Ir šis tvirtinimas būdingas tiek ankstyvajam, tiek vėlyvajam Heideggeriui. Tuo Heideggerio mąstymas yra artimas Augustinui ir jo septintajai „Išpažinimų“ knygai, kurioje Augustinas sako, kad Dievas nėra joks esinys. Taigi esama principinių panašumų tarp Heideggerio mąstymo ir krikščioniškos mistikos, ir Heideggeris ją tęsia.

Dėl ketvirtos Caputo pastabos, kad Heideggeris mąsto pirminį „tai“, kuris pagimdo misticizmą ir metafiziką, tai reikia apibrėžti, ką vadiname mistika ir metafizika. Jei metafizikai apibrėžti panaudosime paties Heideggerio apibrėžimą, pagal kurį metafizika mąsto esinį, jį pagrįsdama, tai tada mistikos sritis yra tai, kas nėra esinys. Tai Dievas. Metafizika mąsto esinį, jį pagrįsdama, o mistika yra santykis su Dievu. Tada tas pirmapradis „tai“ yra Dievas arba Heideggerio atveju nedaiktiška ir neesiniška būtis. Todėl, mano manymu, Heideggeris, išeidamas anapus metafizikos, tai yra mąstymo, kuris mąsto esinį, jį pagrįsdamas, išsina į tą sritį, kuri yra mistikos sritis.

Penkta Caputo pastaba dėl Heideggerio mąstymo poetiškumo nėra argumentas už tai, kad mes jo

negalime vadinti mistiniu. Galima daryti prielaidą, kad poetinė ištarmė yra kaip tik tinkamiausias būdas išreikšti mistinei intencijai.

Šešta Caputo pastaba, kad Heideggeris išvalė savo mąstymą nuo etinės ir moralinės dimensijos ir nekviečia etiniam atsinaujinimui, kaip tai daro viduramžių krikščioniški mistikai, nėra visiškai tiksli ir iki galo teisinga. Heideggerio skirtis tarp *Dasein* autentiško buvimo būdo ir priklausomybės *das Man* stichijai leidžia įžiūrėti Heideggerio autentiškumo etiką, kuri yra tolimas, tačiau savo struktūros požiūriu analogiškas Augustino atsivertimo etikos atgarsis. Heideggeris kviečia autentiškam atsinaujinimui ir tuo jis suartėja su viduramžių krikščioniškais mistikais.

Galima daryti išvadą, kad Heideggerio mąstymui būdinga skirti būtį nuo esinio. Tai yra fundamentalus panašumas tarp Heideggerio ir viduramžių krikščioniškų mistikų, nes jiems būdinga skirti Dievą nuo esinio.

5. BŪTIES PROSKYNA

Heideggeris kalba apie tai, kad esinys yra metafizikos ir mokslų apmąstyta, bet neapmąstyta esinio galimybės sąlyga. Visa naujųjų amžių filosofija, tiek, kiek ji atsinaujindavo, skelbdavo sugrįžimą „prie pačių daiktų“. Tokį sugrįžimą skelbė Hegelis *Dvasios fenomenologijos* pratarmėje, taip pat Husserlis veikale *Filosofija kaip griežtas mokslas*. Tačiau Heideggeris sako, kad raginame sugrįžti prie pačių daiktų yra neapmąstyto galimybių, kurios, kai žvilgsnis nukreipiamas į pačius daiktus, lieka nepastebėtos. Patys daiktai Heideggeriui nėra neproblemiškas dalykas. O būtent Vakarų filosofija suvokė daiktus kaip neproblemišką dalyką. Jei juos postuluoju kaip galutinę tikrovę ir filosofinės tiesos kriterijų, mes filosofuojame užmiršdami jų duoties faktą. Tai, kad daiktai yra duoti, užuot neegzistavę. O šis faktas yra kažkas slaptingo, tačiau jo apmąstymas išveda anapus filosofijos:

Mes privalome iškelti klausimą, kas tame raginame sugrįžti „prie pačių daiktų“ lieka neapmąstyta. Taip keldami klausimą, mes galime atkreipti dėmesį į tai, ko kiu mastu būtent ten, kur filosofija savo objektą perkelia į absoliutaus žinojimo ir galutinio akivaizdumo stichiją, vis dar lieka kažkas slaptingo, kas jau nebegaali tapti filosofinio mąstymo objektu [2: 417].

Taigi Heideggeris išsina į sritį, kuri nėra objektiškumo sritis, bet kurios dėka objektai yra galimi. Tą sritį galima palyginti su scena, kurioje matome daiktus. Daiktų scena nėra patys daiktai, bet jų pasirodymo galimybės sąlyga. Todėl galima būtų sakyti, kad Heideggeris nuo Vakarų filosofijos šūkio „prie pačių daiktų“ pereina prie šūkio „prie daiktų galimybės sąlygų“. Iš pirmo žvilgsnio toks šūkis skamba kantiškai. Bet esama pamatinių skirtumų tarp Hei-

deggerio ir Kanto. Kantui daiktų galimybės sąlygos glūdėjo subjekte. Kantas mąstė subjektyvumą kaip daiktų suvokimo galimybės sąlygą. Heideggeriui šūkis „prie pačių daiktų“ reiškia tą patį, ką ir šūkis „prie subjekto“. Mąstyti pačius daiktus yra mąstyti subjektyvumą, nes subjektas juos patiria. Tačiau galima klausti, kaip yra galimas subjektyvumas? Juk sakyti, kad subjekto apriorinės pažinimo formos yra daiktų suvokimo pagrindas, dar nėra išspręsti problemą ir mąstyti esmingai, nes nėra aišku, kaip galimas subjektas ir kaip galimos apriorinės pažinimo formos. Heideggeris būtent tokiu mastu kelia klausimą apie daiktų galimybės sąlygą. Jis neužsidaro subjektyvume kaip kad jame buvo užsidariusi filosofija pradėdant Descartesu ir baigiant Husserliu.

Pažymėtina, kad nors Heideggeris ir sako, jog toks klausimas ir tai, ką jis užklausia „nebegali tapti filosofinio mąstymo objektu“, bet, kita vertus, jis yra heideggeriška pagrindinio filosofijos klausimo, kodėl yra kas nors, o ne niekas? redakcija. Vėlyvasis Heideggeris kelia pagrindinį filosofijos klausimą, nors ir sako, kad jis jau nebėra filosofinis klausimas, bet išveda anapus filosofijos. Bandant suprasti paties Heideggerio mąstymo logiką, į tokį priekaištą galima būtų atsakyti, kad Heideggeris žodžiu „filosofija“ vadina tam tikrą Vakarų filosofinių pasakojimų tipą. O anot Heideggerio, Vakarų filosofija buvo orientuota į daiktus ir esinius ir pamiršo būti kaip jų galimybės sąlygą. Taigi galima pasakyti, kad toks mąstymas ir klausimo, kodėl yra kas nors, o ne niekas? kėlimas nebegali būti ontinės į esinį orientuotos filosofijos objektu, tokios filosofijos, kuri paprastai yra siejama su aristoteline tradicija. Ko ankstesnė filosofija neapmąstė? Anot Heideggerio, ankstesnei filosofijai rūpėjo esinio švytėjimas. Tačiau esinio švytėjimas nėra savipakankamas dalykas:

Savo ruožtu švytėjimas tyro tam tikroje atviroje, laisvoje vietoje, kuri čia ir ten, dabar ir vėliau leidžia tam švytėjimui švytėti. Šviesa gyvena atvirume ir čia pat kovoja su tamsa. Ne tik ten, kur koks nors esinys priešstatomas kitam esiniui arba būna šioje priešstatoje, bet ir ten, kur – kaip Hegelio – vienas esinys spekuliatyviai atsispindi kitame, visur jau suponuojamas atviros vietos ir laisvos vietovės buvimas. Tik šitas atvirumas spekuliatyviam mąstymui leidžia persmelkti tai, kas mąstoma. Šitą atvirumą, įgalinantį švytėjimą ir pasirodymą, pavadinkime proskyna¹ [2: 417].

Kad apmąstyti atvirumą kaip daiktų švytėjimo galimybės sąlygą, Heideggeris vartoja terminą *Lichtung*, kurio tiesioginis vertimas – proskyna. Heideggeris sako, kad proskyna yra ne tas pats, kas šviesa. Proskyna yra laisva vieta: medžiais neapaugus laukymė. O šviesa yra tai, kas gali kristi į proskyną ir apšviesti ten esančius esinius. Taigi proskyna yra bet

kokios šviesos sklaidos sąlyga. Kad kas nors galėtų būti pamatyta, pvz., praskrendantis vanagas, reikalinga proskyna kaip medžiais neapaugusi miško laukymė, kurioje jis gali pasirodyti dienos šviesai. *Lichtung* iliustruoja vėlyvojo Heideggerio mąstymo savytumą ir patvirtina mano tezę, kad poetiškumas yra vėlyvojo Heideggerio mąstymo paviršius, o mistiškumas jo gelmė. *Lichtung* yra poetinis pasakymas, bet jis yra skirtas išsakyti mistiniam turiniui, tam, kad esinys švyti užuot skendėjęs tamsoje. Šio pasakymo poetiškumas nėra savitikslis, bet tarnauja tikslui – išsakyti tam, kas mistiška. Žodis mistika graikiškai reiškia paslaptį. Heideggeriui paslaptina, kad daiktai yra duoti. Čia negalima nepadaryti aliuizijos į Wittgensteiną, kuris pasakė „ne tai yra mistiška, kaip pasaulis yra, o tai, kad jis yra“ 6.44 *Loginis – filosofinis traktatas*. Iš tiesų, Heideggeris savo keliu priartėja prie analogiško patyrimo. Heideggeriui yra mistiška, kad esinys švyti. Heideggeriui nerūpi spekuliatyviosios filosofijos vaizdiniai, kurie parodo, kaip esinys švyti, bet jam rūpi tai, kad esinys švyti ir kad taip švytėdamas jis gali įeiti į erdvę spekuliatyviojo mąstymo, kuris atspindi šį švytėjimą. Tačiau, anot Heideggerio, Vakarų mąstymas priėjo tokią „vietą“, kai yra svarbu pateikti ne dar vieną esinio švytėjimo vaizdinį (tai darė visa spekuliatyvi Vakarų filosofija), bet apmąstyti esinio švytėjimo sąlygą, o ji yra laisvas atvirumas, kuriame esinys gali švytėti. Taigi vėlyvojo Heideggerio apmąstymo objektas yra ne tiek fenomenas, bet tai, kas daro fenomeną galimą. Heideggeris sako, kad proskyna yra prafenomenas arba praturinys (*Ur-sache*). Praturinys yra toks turinys, iš kurio kyla visas įmanomas fenomenalus turinys. Praturinys yra viso fenomenalaus turinio galimybės sąlyga. Taigi Heideggeris siekia mąstyti tikrovės pagrindą ir sąlygą.

6. KĄ REIŠKIA PRADĖTI MĄSTYTI?

Aptarus, kaip yra atveriamas esatis, galima atsakyti į klausimą, ką Heideggeriui reiškia pradėti mąstyti. S. Jsselingas, interpretuodamas vėlyvąją Heideggerio filosofiją, sako, kad „filosofija yra baigtinė ir ribota vieta, kurioje realybė yra atveriamas ir tuo pat metu paslepia“ [6: 392]. Atverties tema yra magistralinė linija, einanti per visą Heideggerio kūrybą, nuo ankstyvojo veikalo *Būtis ir laikas* iki vėlyvojo Heideggerio straipsnių, esė ir pranešimų. Tiesa Heideggeriui yra nepaslėptis, o būti teisingu yra būti atveriančiu nepaslėptyje esantį dalyką. Nepaslėptis, kaip matėme anksčiau, yra atveriamas būties proskynoje. Tačiau Heideggeris kalba apie tokią savo laiko epochinę situaciją, kurioje tai, kas reikalauja apmąstymo, nuo žmonių nususuko. Apmąstymo reikalauja nepaslėptis, bet ta nepaslėptis nuo žmonių nususuko. Jei būties proskynoje esinys išeina į nepaslėptį, tai

¹ *Lichtung* vertimą – prošvaistė keičiu – proskyna.

paslėpties situacija rodo tai, kad nėra santykio su būties proskyna. Mes esame paslėpties būsenoje ir mąstome paslėptį, todėl mūsų mąstymas nemąsto. Tai galima pasakyti apie mokslą, kuris, apdorodamas tikrovę, iš tiesų ją slepia, nes primeta jai savo sukonstruotą modelį. Arba, tarus kitais žodžiais, ieško neatmestinių tikrovės modelių, todėl nemąsto, nes svarsto modelius, kurie pasitvirtina, o ne tikrovę, kuri visada yra anapus modelių. Teiginį, kad „mokslas nemąsto“, mes galime traktuoti tik įdėmiai išigilindami į Heideggerio kontekstą, nes šis teiginys, ištrauktas iš heideggeriško konteksto, virsta akibrokštu ar provokacija. S. Jsselingas, interpretuodamas Heideggerio pesimistiškas mintis apie tai, kad modernus filosofavimas tapo painus ir sumišęs, sako, kad „filosofija rieda į pavojų pavirsti „nepagrįstais tauškalais“ ir tapti visiškai nesuprantama, ir tai reiškia, kad užuot atvėrusi, ji užsklendžia“ [6: 393]. Filosofija užsklendžia todėl, kad ji nebemato būties proskynos, kurioje esiniai atsiveria.

Kas reikalauja apmąstymo, yra nepaslėptis. Tačiau tai, kas atsiveria dabartiniam žmogui, yra paslėptis. Nepaslėptis, kaip sako Heideggeris, slepiasi nuo žmogaus. Ir tai yra tokia žmogaus lemtis – gyventi paslėpties būsenoje. Tačiau Heideggeris siūlo kelią į mąstymą, kurio tikslas yra parodyti į paslėptį, ir šio parodymo dėka paslėptyje turi atsiverti tai, kas nepaslėpta – nepaslėptyje esanti esatis: „parodymas ir yra pagrindinis mąstymo bruožas, kelias į tai, kas nuo pat pradžių ir visada *duoda* žmonėms mąstyti. Įrodyti, tai yra išvesti iš tinkamų prielaidų, galima viską. Bet tik nedaug kas leidžia, ir tai labai retai, parodyti į save tokiu nurodymu, kuris jam atvertų kelią“ [4: 128]. Kai parodoma į esatį, tada esatis išeina į nepaslėptį ir pasirodo. Tik parodymu į esatį galima atverti būties proskyną, kurioje ta esatis pasirodo.

Taigi čia mes matome, kad Heideggeris savo šaknimis buvo fenomenologas, ir tai, ką jis siūlo, kad būtų pradėta mąstyti, galima įvardyti kaip fenomenologinę redukciją. Būtent ne kas kita, o ji turi įveikti pasaulėvaizdžio butelio sienelę. Heideggeris siūlo redukuoti pasaulėvaizdžio butelį, ir šią redukciją išreiškia kaip parodymą. Parodyti yra gerai išsižiūrėti į dalyką, jį iškelti į dienos šviesą, kitais žodžiais tarus, jį paversti nepaslėptimi. Taigi Heideggeris tiesiog ištirpdo pasaulėvaizdžio butelio sienelės, o ne ieško butelio angos, kaip galutinio conceptualinės painiavos sprendimo, ko ieško Wittgensteinas ir jo musė². Vėlyvasis Heideggeris išlieka fenomenologas, ir jam rūpi fenomenologinė redukcija, kad ir kaip jis tai vengtų įvardyti, ir kaip norėtų parodyti, kad feno-

menologijos etapas jo kūrybinėje biografijoje yra seniai įveiktas. Tas mąstymo projektas, kurį mums siūlo Heideggeris, yra fenomenologinis. Jis remiasi atvirumu esčiai, kurį Heideggeris vadina nepaslėptimi. Tačiau Heideggeris pasiūlo savąjį fenomenologinės redukcijos variantą, kuris remiasi būties proskynoje pasirodančia esinio nepaslėptimi. Taigi pradėti mąstyti yra išeiti į nepaslėptį ir joje būti. Galime pridurti – būti tol, kol ji išlieka nepaslėptimi ir vėl nevirsta paslėptimi. Nepaslėptis išlieka nepaslėptimi tol, kol atsiveriama būties proskynai.

K. Heldas sako, kad: „atitinkamai pagal Husserlio programinį aiškinimą *Idėjų* [pirmam tome], fenomenologija remiasi saviduotos intuicijos ar akivaizdumo principu. Tačiau „akivaizdumas“ reikalauja plataus pradinės duoties prasmingumo. Savo vėlyvojo periodu Heideggeris dažnai pabrėžia, kad jis išsaugojo fenomenologijos principą labiau substanciai korektišku ir originaliu būdu, nei jos kūrėjas“ [5: 303]. Taigi, kalbant apie Heideggerį ir jo autentiško mąstymo projektą, mums yra svarbu suprasti, kad jis bando gilinti ir pirmapradiškiau suprasti savo mokytojo idėjas. Kaip yra nurodęs Heideggeris autobiografinėje apybraižoje *Link minties dalyko*, parašytoje 1963 m., jis kaip mąstytojas formavosi gilindamasis į Husserlio *Loginius tyrinėjimus*, ypač į tą vietą, kur kalbama apie kategorinę intuiciją, nes ji Heideggeriui buvo sprendimas, kuris leido suprasti, kaip galima realizuoti jam rūpimą būties mąstymą. Mums nebelieka nieko kito, tik daryti prielaidą, kad anksčiau aptarta Heideggerio proskyna garantuoja tą išvalgą, kurią Husserlis nusakė kaip kategorinę intuiciją. Proskynos struktūra pirmapradiškai interpretuoja Husserlio kategorinę intuiciją, iš kurios Heideggeris atmeta viską, kas yra subjektyvu, ir palieka tik tai, kas turi transsubjektyvų charakterį. Iš to matyti, kad Heideggerio mąstymas siekia giliau nei vien subjektyvumas. Tai reiškia ir Heideggerio mąstymo pirmapradiškumą, palyginti su Husserlio transcendentaline fenomenologija, kuri vis dar lieka subjektyvumo srityje.

Vėlyvojo Heideggerio pasiūlyta proskynos idėja yra ištis originali, nes jos dėka Heideggeris susimąsto, kaip yra galima esinio nepaslėptis. Taigi jei ankstyvasis Heideggeris sekė greitais, juos interpretuodamas fenomenologijos kalba, tai vėlyvasis Heideggeris sugebėjo mąstyti pirmapradiškiau už graikus, siekdamas suprasti, kaip esinio nepaslėptis ir švytėjimas yra galimi. Ankstyvojo Heideggerio filosofijos sėkmė buvo nulemta stebinančios naujųjų laikų mąstymo, kurį išreiškė Husserlio transcendentalinė fenomenologija, ir antikinio graikų mąstymo sintezės, ir tuo požiūriu Heideggeris tik sintetino anksčiau filosofinę tradiciją, tai vėlyvojo Heideggerio mąstymo svarumas slypi bandyme išeiti anapus graikų ir naujųjų laikų mąstymo ir mąstyti jų galimybės

² Wittgensteinas *Filosofiniuose tyrinėjimuose* sako: „Koks tavo tikslas filosofijoje? – Parodyti musei kelią iš butelio (# 309)“ [9].

sąlyga. Darydamas šį judesį, vėlyvasis Heideggeris priartėja prie mistinio patyrimo ir krikščioniškos mistikos, nes ji taip pat siekė įveikti antikinį pagonišką mąstymą ir mąstyti ne pasaulį, o pasaulio galimybės sąlyga. Šiuo požiūriu Heideggeris, sakydamas, kad pagrindinė filosofijos problema yra būties problema, mąsto krikščionių filosofų dvasioje, nes jiems irgi rūpi būtis kaip grynasis aktas, kuris kuria esinius, o ne patys esiniai ir jų nepaslėptis, kuri buvo graikų mąstytojų apmąstymo objektas.

7. IŠVADOS

1. XX a. filosofija ir mokslas nebuvo pasirengę mąstyti, nes nemastė esinių atvirumo sąlygos.

2. Mąstymas, norėdamas mąstyti, turi įveikti tradicinę filosofiją, nes ji prisirišusi prie esinio ir nekelia klausimo apie esinio galimybės sąlyga – būtį.

3. Būtis Heideggerio mąstyme asocijuojasi su proskyna.

4. Kad esinys būtų mąstomas, reikalinga esinio atvirumo sąlyga – būties proskyna, kurioje jis galėtų nušvisti. Mąstymas po filosofijos pabaigos turi apmąstyti šią proskyną.

5. Būties proskyna Heideggerio mąstyme siejasi su paslaptimi ir tuo, kas mistiška, nes jos dėka pasirodo esinys, išnirdamas į dienos šviesą.

6. Pavartodamas proskynos kategoriją, Heideggeris pirmapradiškai interpretuoja Husserlio kategorinę intuiciją.

7. Mąstymui po filosofijos pabaigos, kuri reiškia ir metafizikos pabaigą, lieka mąstyti tai, kas paslaptina ir mistiška. Todėl, remdamiesi vėlyvojo Heideggerio mąstymu, galime sakyti: mistika *versus* metafizika arba paslaptis *versus* esinys.

Gauta
2002 11 05

Literatūra

1. Caputo J. D. *The mystical element in Heidegger's thought*. New York: Fordham University Press, 1986. P. 224–238.
2. Heideggeris M. Filosofijos pabaiga ir pagrindinis mąstymo uždavinys. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1992. Vertė A. Šliogeris.

3. Heidegger M. *Holzwege*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1980.
4. Heidegger M. *Vortraege und Aufsaeetze*. Stuttgart: Neske, 1985.
5. Held K. Heidegger and the principle of phenomenology. In: *Martin Heidegger: Critical Assessments*. Vol. 2, Ed. Christopher Macann. London and New York: Routledge, 1992.
6. JEsseling S. The end of philosophy as the beginning of thinking. In: *Martin Heidegger: Critical Assessments*. Vol. 1, Ed. Christopher Macann. London and New York: Routledge, 1992.
7. Milerius N. Būti ar nebūti. Keletas variacijų sekant Heideggerio pėdomis. *Žmogus ir žodis*. 1999. T. IV. P. 26–31.
8. Šliogeris A. *Niekio vardai*. Vilnius: Pradai, 1997.
9. Vitgenšteinas L. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1995.

Augustinas Dainys

THE PHENOMENON OF SECRET IN THE LATE PERIOD OF HEIDEGGER'S THOUGHT

S u m m a r y

According to M. Heidegger, the greatest problem related to thinking in the 20th c. is that thinking has digressed from its natural vocation to think, *i.e.* it does not think. This is related to two factors: 1) inclination of philosophy to things of interest, and 2) dominance of natural sciences. Philosophy that is oriented towards things of interest and sensations cannot deeply think about the nature of things, as it immediately changes the subject as soon as the curiosity of the researcher and the society is satisfied. According to Heidegger, „science doesn't think“. This is caused by the fact that it tries to create the theory of reality; therefore it doesn't want to listen carefully to the reality itself. Heidegger sees the way out of such pessimistic perspective in the condition of the possibility of beings to think. According to the German thinker, this condition is a clearing. It is an empty space in which the beings appear and shine. Entering the clearing allows to start thinking the beings, as the entry is made into the condition of possibility of beings. Clearing is directly related to the phenomenon of secret, as beings appear there. To think is to point at the beings in the clearing. Thinking is pointing and not the deduction of statements from existing preconditions. According to the thinker, everything may be deduced from existing preconditions; however, the thing does not appear in such deduction. This predetermined the crisis in thinking in the 20th c.

Key words: science, philosophy, Being, clearing, shining of entity